

KULTŪROS PAVELDO SKAITMENINIMO POLITIKA LIETUVOJE IR REALŪS ŽINGSNIAI

Danutė MUKIENĖ

Lietuvos muziejuose sukaupto kultūros paveldo skaitmeninimo pradžia galima laikyti 2001-uosius metus, kai kultūros ministro 2001 m. kovo 27 d. įsakymu buvo sudaryta darbo grupė Lietuvos muziejų rinkinių kompiuterizavimo koncepcijai parengti. Į šią grupę buvo įtraukti ir kurį laiką joje dirbo, skaitmeninimo koncepciją rengę patyrę Lietuvos muziejinės veiklos specialistai.

2002 m. nacionalinis Lietuvos dailės muziejus (toliau – LDM) prisijungė prie rengiamo Latvijos valstybinės muziejų valdybos inicijuoto EUREKA projekto „Museum Online Catalogue“ (MOC) Baltijos valstybėse. Be jau minėtų institucijų, jame dalyvavo partneriai iš Estijos kultūros ministerijos bei trijų Baltijos šalių informacinių technologijų įmonės („Alna“ (Lietuva), „GenNet Laboratories Ltd“ (Estija), „IT Consulting Ltd“ (Latvija).

LDM, įgyvendindamas šį projektą kartu su „Alna“, kad ir kukliai, tačiau finansiškai remiamas Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, 2004–2008 m. sukūrė ir LDM įdiegė Rinkinių informacinę sistemą (RIS) bei Integralią rinkinių informacinę sistemą (IRIS). RIS ir IRIS sudarė galimybę LDM kompiuterizuoti rinkinių apskaitą, kaupti, tvarkyti ir valdyti

7

LDM filialo LM ISC LIMIS sukurtas, administruojamas informacinis interneto leidinys „Muziejinių vertybių skaitmeninimas“ (<http://www.emuziejai.lt>). Leidinio dailininkė Indrė Aleliūnaitė-Kulbokė

duomenis apie muziejaus rinkinius, teikti informaciją apie juos muziejininkams, interneto naudotojams, taip pat ir 2005 m. pradėtam kurti nacionaliniam Lietuvos kultūros paveldo portalui „ePaveldas“ (<http://www.epaveldas.lt>). Buvo sukurta ir LDM rinkinių elektroninio katalogo vieša prieiga internete <http://www.rinkinyms.ldm.lt/iris>, kuri veikia iki šiol.

LDM RIS duomenų bazėje jau yra sukaupti pagrindiniai duomenys daugiau kaip apie 156 tūkstančius eksponatų. 2008 m. RIS įdiegta ir adaptuota Valstybiniame Vilniaus Gaono žydų muziejuje ir Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Rinkinių informacines sistemas turi susikūrę ir keletas kitų Lietuvos muziejų, tačiau įvairiapusiam eksponatų skaitmeninimui jos nėra pritaikytos ir dažniausiai naudojamos tik muziejuose sukauptų rinkinių automatizuotai apskaitai.

Kitas svarbus žingsnis, paskatinęs toliau plėtoti skaitmenimą Lietuvos muziejuose, buvo 2005 m. birželio 8 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtas nutarimas „Dėl Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategijos patvirtinimo“ ir tų pačių metų rugpjūčio 25 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtas nutarimas „Dėl Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio koncepcijos patvirtinimo“. Šioje koncepcijoje, kuri iki šiol yra pamatinis kultūros paveldo skaitmeninio dokumentas Lietuvoje, nurodoma, kad turi būti sudarytos sąlygos inicijuoti ir rengti kultūros paveldo skaitmeninio strategiją, skaitmeninio programas ir projektus, koordinuoti ir prižiūrėti jų įgyvendinimą, užtikrinti bibliotekų, muziejų, archyvų ir kitų kultūros vertybes saugančių įstaigų atliekamų kultūros paveldo objektų skaitmeninio darbų koordinavimą.

Koordinuoti kultūros paveldo skaitmenimą, atlikti skaitmeninio proceso monitoringą buvo pavesta Kultūros bei Švietimo ir mokslo ministerijoms, Informacinės visuomenės plėtros komitetui (toliau – IVPK) ir Lietuvos archyvų departamentui (toliau – LAD).

Koncepcijoje rašoma, kad kultūros paveldo skaitmeninio tikslas – perkelti į skaitmeninę formą unikalius ir vertingus kultūros paveldo skaitmeninio objektus ir informaciją apie juos, o pagrindiniai uždaviniai – „sukurti integralią, vienodais standartais ir informacijos naudojimo susitarimais pagrįstą Lietuvos kultūros paveldo informacijos sistemą, užtikrinančią ilgalaikį skaitmenintos informacijos išsaugojimą ir prieigą, sudaryti palankias kultūros paveldo ilgalaikio išsaugojimo ir vartojimo sąlygas pateikiant skaitmeninę jo kopiją ir informaciją apie ją, skatinti aktualizuoti ir skleisti Lietuvos paveldą pasaulio kultūrų įvairovės sąlygomis, prisidėti prie integralios informacinės Europos kultūros paveldo erdvės kūrimo.“

Koncepcijoje nurodoma, kad, atrenkant skaitmeninti kultūros paveldo objektus, pirmiausia turi būti taikomi šie bendrieji kriterijai: **unikalumas, turinys, vertė, fizinė būklė, amžius.**

Būtinybė toliau plėtoti skaitmenimą Lietuvos muziejuose nurodyta ir 2007 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos Vy-

riausybės nutarime „Dėl muziejų modernizavimo 2007–2015 metų programos patvirtinimo“. Jame akcentuojama, kad nėra sukurta ir dar neveikia integrali muziejų informacinė rinkinių apskaitos sistema, todėl neturima galimybių tinkamai keistis informacija, ieškoti kolekcijų, jomis mainytis. Nutarime tarp pagrindinių programos tikslų ir uždavinių numatyta „moderniomis priemonėmis ir technologijomis aktualizuoti šalies muziejų rinkinius ir užtikrinti visuomenei galimybę susipažinti su suskaitmenintu kultūros paveldu ir informacija apie jį.“

Naujas impulsas muziejams plačiau įsijungti į kultūros paveldo skaitmeninimą buvo 2009 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtas nutarimas „Dėl Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategijos patvirtinimo“, kuriuo patvirtintas ir strategijos įgyvendinimo priemonių planas 2009–2013 metams. Šiame dokumente sakoma, kad vienas iš valstybės strateginių tikslų yra „Skatinti atminties institucijose saugomų kultūros paveldo objektų skaitmeninimą, užtikrinti Lietuvos kultūros paveldo saugojimą, integravimą į virtualią kultūros paveldo erdvę ir sklaidą pasaulyje.“ Taip pat pažymima, kad reikia sukurti vientisą kultūros paveldo skaitmeninimo sistemą, kuri garantuotų kultūros paveldo objektų saugojimą ir viešas prieigas bei integravimą į bendrą skaitmeninę Europos kultūros paveldo erdvę. Siekiama sudaryti teises, organizacines ir kitas reikiamas sąlygas, kad būtų sukurta ir veiktų vientisa Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo sistemos infrastruktūra. Numatyta kurti ir plėtoti vientisą skaitmeninto kultūros paveldo paieškos, saugojimo ir prieigos sistemą, skatinti atminties institucijų skaitmeninimo specialistų kompetencijos kėlimą, standartizuoti kultūros paveldo skaitmeninimo, saugojimo ir prieigos procesus, vykdyti Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo turinio kūrimo ir sklaidos darbus, skatinti skaitmeninto kultūros paveldo populiarinimo iniciatyvas.

Šiuo nutarimu patvirtintame priemonių plane 2009–2013 metams nurodyta, kad atminties institucijose vykdyti skaitmeninimo centrų funkcijas, užtikrinti Lietuvos kultūros

2010 m. kovo 18 d. vykusiame Lietuvos muziejų fotografų seminare apie muziejinių eksponatų fotografavimo specifiką pasakoja Lietuvos dailės muziejaus filialo LM ISC LIMIS fotografas Antanas Lukšėnas. Andriaus Valužio nuotrauka

paveldo skaitmeninimo koordinavimą, bendradarbiavimo tarp atminties institucijų skatinimą, šios srities informacijos ir žinių sklaidą šalies ir tarptautiniu mastu pavedama trims valstybinėms įstaigoms – nacionaliniam Lietuvos dailės muziejui, Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai ir Archyvų departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Įgyvendinamas priemonės numatyta finansuoti iš Respublikos biudžeto ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų skiriamų lėšų.

Priemonių plane nurodyta, kad, kuriant ir plėtojant vien-tisą skaitmeninto kultūros paveldo paieškos, saugojimo ir prieigos sistemą, per tris metus turi būti sukurta ir Lietuvos muziejuose įdiegta Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema (toliau – LIMIS).

LDM, įgyvendindamas šį nutarimą, 2009 m. birželio 30 d. įsteigė naują struktūrinį padalinį – Lietuvos muziejų informacijos, skaitmeninimo ir LIMIS centrą (LM ISC LIMIS).

Jo paskirtis – ne tik koordinuoti, organizuoti muziejinių vertybių skaitmeninimą Lietuvos muziejuose, kultūros paveldo pristatymą tarptautiniuose portaluose, bet ir sukurti Lietuvos muziejų rinkinių duomenų bazes sujungiančią, vienodais standartais tvarkomą LIMIS.

LM ISC LIMIS, įgyvendindamas Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymą „Dėl pavedimo Lietuvos dailės muziejui vykdyti projektą „Lietuvos integralios muziejų informacinės sistemos LIMIS diegimas Lietuvos muziejuose [...]“, 2009 m. parengė ir Centrinei projektų valdymo agentūrai (toliau – CPVA) derinti pateikė projektą „Lietuvos integralios muziejų informacinės sistemos įdiegimas Lietuvos muziejuose“, kuri numatyta įgyvendinti 2010–2012 metais. Per šį laikotarpį turi būti sukurta ir 19-oje Lietuvos muziejų (4 nacionaliniuose ir 15 respublikinių) įdiegta LIMIS. Antrajame projekto įgyvendinimo etape LIMIS planuojama įdiegti savivaldybių, žinybiniuose ir kituose Lietuvos muziejuose.

Investicinis projektas jau suderintas. Jo finansavimo ir administravimo sutartį LDM su Informacinės visuomenės plėtros komitetu bei Centrine projektų valdymo agentūra pasirašė ir projektą įgyvendinti pradėjo 2010 m. kovo 18 dieną. Jau parengti ir pagal galiojančius Lietuvos Respublikos teisės aktus suderinti LIMIS nuostatai, patvirtinta ir įregistruota LIMIS specifikacija, pradėti vykdyti pagrindiniai projekto viešieji pirkimai, rengiami Sistemai reikalingi klasifikatoriai, tezaurai, personalijų ir raktažodžių žodynai.

Įgyvendinant kultūros paveldo skaitmeninimo politiką Lietuvos muziejuose, 2010 m. vasario mėnesį LDM pasirašė sutartis su Nacionaliniu M. K. Čiurlionio dailės muziejumi (Kaukas), Lietuvos jūrų muziejumi (Klaipėda), Šiaulių „Aušros“ muziejumi (Šiauliai) dėl regionų skaitmeninimo centrų įsteigimo juose muziejuose. 2010 m. kovo mėnesį šie centrai pradėjo veiklą, kuri apibrėžta LDM ir minėtų muziejų patvirtintuose regionų muziejų skaitmeninimo centrų nuostatuose. Šiuose centruose 2010 m. jau dirbo po vieną LM ISC LIMIS darbuotoją.

LIMIS turi sudaryti galimybes ne tik automatizuoti muziejų rinkinių ir jiems priskirtų eksponatų apskaitą, ją kaup-

LDM filiale LM ISC LIMIS 2010 m. birželio 22 d. vykusio seminario, kuriame buvo pristatomas ATHENA projektas ir Lietuvos muziejų virtualių parodų sistema, akimirka. Irenos Endrijaitienės nuotrauka

ti, tvarkyti ir valdyti vadovaujantis vienodais standartais, pagal Lietuvoje kultūros ministro patvirtintą rekomenduojamų taikyti standartų sąrašą bei muziejuose esančių rinkinių apsaugos, apskaitos ir saugojimo tvarką. LIMIS paskirtis – sujungti Lietuvos muziejų duomenų bazes į bendrą informacijos sistemą, užtikrinti LIMIS elektroninio katalogo palaikymą ir vystymą, priemones Lietuvos muziejų eksponatams skaitmeninti ir visatekstems muziejų duomenų bazėms kurti, garantuoti paiešką, diferencijuota tvarka sistemos naudotojams suteikti informaciją apie Lietuvos muziejų eksponatus. Muziejai, kuriuose bus įdiegta ši sistema, turės galimybę ne tik teikti duomenis apie eksponatus į bendramuziejinę duomenų bazę, bet ir susikurti savo muziejų eksponatų elektroninius katalogus, viešas prieigas internete, formuoti virtualias parodas iš tų muziejų elektroniniuose kataloguose sukauptų duomenų apie suskaitmenintus eksponatus. Jie, da-

lyvaujami kituose skaitmeninimo projektuose, turės galimybę savarankiškai teikti duomenis projektų partneriams apie suskaitmenintus savo muziejaus eksponatus.

2010 m. pradėti kurti LIMIS sistemai reikalingi klasifikatoriai, tezaurai, raktažodžių ir personalijų žodynai. Juos, bendradarbiaudami su visais Lietuvos muziejais, muziejininkų darbo grupėmis, kuria LM ISC LIMIS Metodinio skyriaus darbuotojai ir projekto „Lietuvos integralios muziejų informacinės sistemos (LIMIS) diegimas Lietuvos muziejuose“ vykdymo grupės nariai – iš viso 5 specialistai. Klasifikatoriai ir tezaurai kuriami įvertinant užsienio šalyse, Lietuvos atminties institucijose sukauptą patirtį ir Lietuvos muziejuose sukauptą kultūros paveldo objektų specifiką. Parengti klasifikatorių, tezaurų projektai persiunčiami dailės, kultūros istorijos, gamtos mokslų, technikos, restauratorių darbo grupių nariams, muziejams. Čia jie analizuojami, papildomi, koreguojami. Vėliau LM ISC LIMIS, iš muziejų gavęs pasiūlymus ir pastabas, jas išanalizuoja, klasifikatorius ir tezaurus pakoreguoja, dar kartą persiunčia peržiūrėti muziejams ir po papildomo koregavimo perduoda įvertinti konkrečių sričių ekspertams (mokslininkams).

Klasifikatoriai kuriami lietuvių ir anglų kalbomis, o kai kurie, atsižvelgiant į konkrečių rinkinių specifiką, papildomai dar ir lotynų bei rusų kalbomis.

Šiuo metu Lietuva visus muziejus siejančios rinkinių automatizuotai apskaitai ir eksponatų skaitmeninimui pritaikytos sistemos dar neturi, o poreikis skaitmeninti sukauptus eksponatus ir teikti visuomenei informaciją apie juos jau dabar yra didelis. Įvertinęs tai, LM ISC LIMIS 2010 m. pradžioje sukūrė ir įdiegė Lietuvos muziejų virtualių parodų informacinę sistemą (LM VPS, <http://www.muziejai.lt/emuziejai/>), kuri kiekvieno muziejaus darbuotojams jau šiandien sudaro galimybę mokytis skaitmeninti sukauptus eksponatus, skaitmeninti juos bei teikti informaciją apie muziejines vertybes interneto vartotojams. Bendradarbiaujant su ATHERNA projektu, ši informacinė sistema pritaikyta duomenims teikti į svarbiausią Europos kultūros paveldo portalą „Euro-

peaną“ (<http://www.europeana.eu>). 2010 m. pradžioje šios sistemos duomenų bazėje buvo sukaupta svarbiausia informacija apie nemažą dalį vertingiausių LDM ir keletos kitų Lietuvos muziejų liaudies meno kolekcijų eksponatų. Duomenys apie juos 2010 m. pavasarį buvo pateikti ATHENA projekto vykdytojams, o šie minėtus duomenis pateikė portalui „Europeana“ <http://www.europeana.eu>.

Artimiausiais metais informaciją apie Lietuvos muziejuose sukauptas vertybes į „Europeaną“ planuojama pradėti teikti ir per nacionalinį Lietuvos kultūros paveldo portalą „ePaveldas“ <http://www.epaveldas.lt>. Nuo 2010 m. įgyvendinamame iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų finansuojamame Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos vykdomame projekte „Virtualios elektroninės paveldo sistemos sukūrimas“ partnerių teisėmis kartu su kitomis svarbiausiomis Lietuvos atminties institucijomis dalyvauja ir 3 muziejai – nacionalinis Lietuvos dailės muziejus, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus bei Šiaulių „Aušros“ muziejus. Dalyvavimas šiame projekte jiems taip pat sudaro galimybę prisidėti prie Lietuvos siekio šalyje sukurti ir plėtoti vientisą skaitmeninto kultūros paveldo paieškos, saugojimo ir prieigos sistemą.